

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	
คำจารึก บ้านที่ 1	
คำจารึก บ้านที่ 2	
คำจารึก บ้านที่ 3	
คำจารึก บ้านที่ 4	
บทนำ	7
บททั่วไป	15

ขยายความบ้านที่ 1

ตอนที่ 1	25
– (1) กู	26
– (2) ศรีอินทราทิตย์	26
– (3) เสือ	30
– (4) บ้านเมือง	31
– (5) กู	32
– (6) 5 คน	32
– (7) ผู้หญิง	32
– (8) สอง	33
– (9) เผื่อ	33
– (10) อ้าย	33
– (11) เต็มแท้	34

เรื่อง	
ตอนที่ 2	35
– (1) ชื่นใหญ่	35
– (2) เช้า	35
– (3) ชุน	37
– (4) เมืองลอค	39
– (5) ที่	39
– (6) เมืองตาก	40
– (7) หัวซ้าย - หัวขวา	40
– (8) เกล็ดอนเช้า	44
– (9) ไพร่ฟ้าหน้าใส	44
– (10) หนีญญ่าย	44
– (11) พายจะแจ้น	44
– (12) เบกพล	45
– (13) ท่อ	46
– (14) ฟุ้ง	46
– (15) มาตเมือง	46
– (16) แพ้	47
– (17) ฟ่ายหนี	47
– (18) จิ่ง	47
– (19) ชื่นช้อ	48
– (20) พระรามคำแหง	48
– (21) เพื่อ	49
ตอนที่ 3	49
– (1) เมื่อชั่ว	50
– (2) บำเรอ	50

เรื่อง

— (3) หมากส้ม—หมากหวาน	50
— (4) คีทหนังวังช้าง	50
— (5) ไปที่บ้านท่าเมือง	53
— (6) ไม้ช้างไต้วง	53
— (7) ไม้บัวไต้นาง	53
— (8) ไม้เงินไต้ทอง	58
— (9) เวน	58
ตอนที่ 4	59
— (1) พรำบำเรอ	59
— (2) จิ้ง	60
— (3) ทังกลม	60
ตอนที่ 5	60
— (1) เมื่อชั่ว	61
— (2) พ่อขุน	61
— (3) รามคำแหง	61
— (4) ช้าว	61
— (5) จกอบ	61
— (6) ไพร	61
— ไพรฟ้า	63
— ไพรฟ้าห้าไท	63
— ไพรฟ้าหน้าปก	66
— ไพรฟ้าหน้าใส	66
— (7) ลู่ทาง	67
— (8) เพื่อน	70
— (9) รุง	71
— (10) เงิน	72

เรื่อง	
ตอนที่ 6 บรรทัดที่ 21-24	72
- (1) ไพร่ฟ้าหน้าใส	72
- (2) ลูกเจ้าลูกขุน	72
- (3) ผู้ไต่เต้า	73
- (4) ล้มตายหายกว่า	73
- (5) เหย้าเรือน	74
- (6) พ่อเชื้อ	75
- (7) เสอคำ	76
- (8) มัน	77
- (9) ช้างขอ	77
- (10) ลูกเมีย	77
- (11) เยี้ยข้าว	78
- (12) ไพร่ฟ้าซ้ำไท	78
ตอนที่ 7	78
- (1) ไพร่ฟ้า	78
- (2) ลูกเจ้าลูกขุน	78
- (3) ผิแล	79
- (4) ผิดแผก แสกว้าง	79
- (5) สนวนคุแท้แล้	79
- (6) จึง	79
- (7) แล่งความ	79
- (8) แก่ชา	79
- (9) ค่ายซื่อ	80
- (10) บ่เข้าผู้ลักมักผู้ช้อน	80
- (11) เห็นข้าวท่านบ่ไกรพิน	80

เรื่อง	
ตอนที่ 8	81
— (1) ชีข้างมาทา	81
— (2) พาเมืองมาสู่	82
— (3) ช่วยเหนือเพือกู้	82
— (4) บ่มีบ่มีนาง	83
— (5) เงิน	83
— (6) ช่วยมันทวงเป็นบ้านเป็นเมือง	83
ตอนที่ 9	84
— (1) ข้าเสือกข้าเสื่อ	84
— (2) หัวฟุ้งหัวรบ	85
— (3) บ่ฆ่าบ่ตี	85
ตอนที่ 11	87
— (1) ปากประตู	88
— (2) กะตัง	89
— (3) อันหนึ่ง	89
— (4) หั้น	90
— (5) ไพร่ฟ้าหน้าปก	91
— (6) กลางบ้านกลางเมือง	91
— (7) เจ็บท้องข้องใจ	91
— (8) ถึง	91
— (9) บ่ไร่	91
— (10) ไต้ยีนเรียก เมื่อถาม	91
— (11) สวนความ	92
— (12) ค่ายซื้อ	92
— (13) ไพร่	92
— (14) จึง	9
— (15) ชม	92

ขยายความคำที่ ๒

เรื่อง	
ตอนที่ ๑	93
— (1) สร้างป่าหมากป่าพลู	93
— (2) ป่าล่าง	94
— (3) หมาก	94
ตอนที่ ๒	94
— (1) พระพังโผย	94
— (2) กินดี	96
— (3) น้ำโขง	96
— (4) เมื่อแล้ง	96
ตอนที่ 3 - 4	97
— (1) มั๊กทาน	98
— (2) มั๊กทรงศีล	98
— (3) มั๊กโอยทาน	98
ตอนที่ ๕	99
— (1) ชาวแม่ชาวเจ้า	100
— (2) ท่วย	100
— (3) บัว—นาง	100
— (4) ลูกเจ้าลูกขุน	100
— (5) ศรีทธา	100
— (6) พุทธศาสนา	101
— (7) ทรงศีล	102
— (8) เมื่อพรรษา	202
ตอนที่ ๖	102
— (1) ออกพรรษา	102
— (2) กรานกฐิน	103

^๔ เวียง	103
— (3) หนึ่ง	104
— (4) ^๔ จิ่ง	104
— (5) พนม	104
— (6) หมอนนึ่ง	104
— (7) หมอนนอน	104
— (8) บริพารกฐิน	104
— (9) โยยทาน	104
— (10) แลบีแล้ญบิล้าน	104
— (11) สวกญัตติกฐิน	104
— (12) ถึง	105
— (13) อรัญญิก	105
— (14) พุ่ม	108
คตอนที่ 7	109
— (1) เวียง	109
— (2) เรียงกัน	110
— (3) อรัญญิก	110
— (4) พุ่ม	110
— (5) เท้า	110
— (6) หัวลาน	110
— (7) คัมภีร์กลอง	110
— (8) เสียงเลื่อน	112
— (9) เสียงขับ	112
— (10) เล่น	113
— (11) หัว	115

เรื่อง	116
ตอนที่ 8	116
— (1) สี่ปากประทุทรวง	116
— (2) เทียรย้อม	118
— (3) เผาเทียน	122
— (4) เล่นไฟ	124
ตอนที่ 9	126
— (1) พิหาร	127
— (2) พระอัฐารศ	130
— (3) ราม	130
— (4) ปู่ครู	131
— (5) นิสสัยมุก เกร--มหาเกร	131
ตอนที่ 10	132
— (1) อรัญฉีก	132
— (2) โยทาน	132
— (3) มหาเกร	132
— (4) สัมภราช	134
— (5) ปี่ฎกโคจร	136
— (6) ทลวก	136
— (7) ลุก	137
— (8) เมืองศรีธรรมราช	137
— (9) พิหาร	137
— (10) อันหนึ่ง	137
— (11) มน	137
— (12) แก่กม	137
— (13) อัฐารศ	137
— (14) ลุกยีน	137

เรื่อง	
ตอนที่ 11	137
— (1) เมืองตะวันออก	138
— (2) พิหาร	138
— (3) ปู่ครู	139
— (4) ทะเลหลวง	139
— (5) ถิ่นถาน	139
— (6) บ้าน	139
— (7) แก้ง	140

ขยายความคำที่ 3

ตอนที่ 1	141
— (1) เบื้องตีนนอน	141
— (2) ทลาคปสาน	142
— (3) พระอจันะ	143
— (4) ปราวาสาท	143
— (5) หมากพร้าว -หมากกลาง	144
— (6) ถิ่นถาน	144
— (7) บ้าน	144
ตอนที่ 2	145
— (1) เบื้องหัวนอน	145
— (2) กุฎี	145
— (3) พิหาร	145
— (4) ปู่ครู	150
— (5) ศรีคพงศ์	150
— (6) บ่าตาง	150

เรื่อง

— (7) น้ำโคก	150
— (8) พระขลุ่ย	152
— (9) ผีเทพคา	154
— (10) ถือเมือง	155
— (11) พลี	155
— (12) ฮั่น	157
— (13) บั๊กบ่เกรง	158
— (14) เมืองนี้หาย	158
ตอนที่ 3	161
— (1) 1214 ตก	162
— (2) เมืองศรีรัตนาลัยสุโขทัย	162
— (3) ไม้ตาล	163
— (4) สิบสี่เช้า	163
— (5) จิง	163
— (6) พันชะคานหิน	163
— (7) หว่าง	164
— (8) วันเดือนดับ	164
— (9) เดือนออกแปดวัน	164
— (10) วันเดือนเต็ม	164
— (11) เดือนข้างแปดข้าง	165
— (12) ปู่ครู	165
— (13) เถร มหาเถร	165
— (14) สวดธรรม	165
— (15) อุบาสก	166
— (16) ท่วย	166
— (17) จำศีล	166

เรื่อง	
— (18) ฝิไ้วันสวคธรรม	166
— (19) ลูกเจ้าลูกขุน	166
— (20) ถือบ้านถือเมือง	166
ตอนที่ 4	170
— (1) กรัน	171
— (2) วันเกือบกับเกือบเต็ม	171
— (3) กระพัดลยง	171
— (4) เทียรยอมทอง	171
— (5) งาซ้ายขวา	171
— (6) รุจาตรี	172
— (7) นบ	172
— (8) อรัญญิก	173
ตอนที่ 5	173
— (1) จารึก	173
— (2) อันหนึ่ง	173
— (3) เมืองเซียง	173
— (4) สตบภ	174
— (5) พระศรีรัตนธาตุ	174
— (6) ถ้ำพระรวม	175
— (7) น้ำสำพาย	176
— (8) ถ้ำรัตนธาร	176
ตอนที่ 6	177
— (1) กลวง	177
— (2) อันหนึ่ง	177
— (3) ศาลาพระมาส	177

เรื่อง	
— (4) พุทธศักราช	177
— (5) นี้	178
— (6) มนังคิลาบาตร	178
— (7) สดามก	178
— (8) ทน	178
— (9) จึง	178
— (10) ทั้งหลาย	178

ขยายความค้ำที่ 4

ตอนที่ 1	179
— (1) ชุน	179
— (2) คริสต์ชนาลัยสุโขทัย	179
— (3) มา	179
— (4) กาว	179
— (5) ลาว	179
— (6) ไทยเมืองใต้หล้าฟ้าต่อ	180
— (7) ไทยชาวอูชาวของ	180
— (8) มาออก	180
ตอนที่ 2	180
— (1) 1207 ศก ปีกุน	181
— (2) พระธาตุ	181
— (3) กระทำบขามาเรา	181
— (4) เมืองคริสต์ชนาลัย	181
— (5) เซ้า	181
— (6) เวียงผา	181
— (7) พระมหาธาตุ	181
— (8) จึงแล้ว	182

เรื่อง	
ตอนที่ 3	183
– (1) ลายสือไทย	183
– (2) 1205 ศก บีมะแม	191
– (3) หา	191
– (4) ไกรใจในใจ	192
– (5) ไล่	192
– (6) เพื้อ	192
ตอนที่ 4	192
– (1) หา	193
– (2) ท้าว - พระญา	193
– (3) แก่	193
– (4) ครูอาจารย์	193
– (5) บุญ	194
– (6) ธรรม	195
ตอนที่ 5	195
– (1) ท้ายรู้	195
– (2) ท้ายหลวก	196
– (3) ท้ายแกลัว	196
– (4) ท้ายหาญ	196
– (5) ท้ายเคะ	196
– (6) ท้ายแรง	196
– (7) หากนจักเสมอมิไค	196
– (8) ฮาจปราบฝูงข้าศึก	196
– (9) มีเมืองกว้าง	196
– (10) ช้างหลาย	196

เรื่อง	
ตอนที่ 6	197
— (1) รอค	197
— (2) สระหลวง	197
— (3) สองแคว	199
— (4) ลุมบาจาย	199
— (5) สกา	199
— (6) เท้า	199
— (7) ผิ้งของ	200
— (8) ถึง	200
— (9) เวียงจันน์	200
— (10) เวียงคำ	200
— (11) เป็นที่แล้ว	200
— (12) คนที่	200
— (13) พระบาง	200
— (14) แพรก	200
— (15) สุปรรณภูมิ	200
— (16) ราชบุรี	200
— (17) เพชรบุรี	200
— (18) ศรีธรรมราช	200
— (19) ผิ้งทะเลสมุทร	200
— (20) เมืองนอค	200
— (21) เมือง....น	200
— (22) หงสาวดี	200
— (23) สมุทรหาเป็นแดน	200
— (24) เขมืองแพร่	200
— (25) เมืองม่าน	200

๔ เรื่อง

— (26) เมืองน....	201
... (27) เมืองพลั่ว	201
— (28) เมืองชะวา	201
ตอนที่ 7	201
— ทศพิธราชธรรม	201
— สังคหธรรม	204
— จักรพรรดิวัตร	205
— ราชจริยาธรรม	209
บทปริทัศน์	213
บทอวสาน	235
ภาคผนวก	239
— 1. ประวัติของราชอาณาจักรสุโขทัย	239
— 2. การตั้งราชวงศ์สุโขทัย	251
— 3. วัชข้างล้อม	252
— 4. วิทยุเทศนา (พระอัฐฐารส)	256
— 5. ไพร่ฟ้าข้าไท	261
— 6. ไพร่ฟ้าข้าไทในจารึกพ่อขุนรามคำแหง	268
— 7. คำอ่านและคำอธิบายศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	280
— 8. บันทึกการเดินทางไปสืบหมากลาง	293
— 9. ดัชนีคำที่ควรสังเกต	302
— 10. หนังสืออุเทศ	311